

הפרות זכויות האדם במהלך מבצע "עמוד ענן"

21.11.12 - 14.11.12

כתיבה : יעל שטיין

מידע : ת'מינה אגבאריה, מוסא אבו הששה, חי'אלד אל-עזאייזה, איתמר ברק, כרים ג'ובראן, דימה דראושה, נועה טל, מתן מזרחי, מוחמד סבאח, נועם רז, סוהיר עאבדי-חביבאללה.

מאי 2013

מס' ISBN : 978-965-7613-04-7

תוכן העניינים

3	מבוא
5	רקע על רצועת עזה
7	נתונים אודות הפגיעה בפלסטינים
9	מקרים לדוגמא
20	פגיעה בישראלים
24	מסקנות

ב-14.11.12, בשעות אחר הצהריים, ירה חיל האוויר על מכונית שנסעה במרכז רצועת עזה. בהתקפה נהרגו אחמד אל-גי'עברי, ראש הזרוע הצבאית של חמאס ברצועת עזה, ומוחמד אל-המס, שנסע איתו. התקפה זו, שבאה לאחר כמה שבועות של הסלמה באירועי האלימות בגבול, פתחה את מבצע "עמוד ענן", שנמשך שמונה ימים והסתיים ב-21.11.12, אז הסכימו ישראל וחמאס על הפסקת אש.

על פי הודעת דובר צה"ל, במהלך שמונת ימי המבצע תקף הצבא כ-1,500 מטרות, בהן משגרים מוטמנים, מנהרות ששימשו להעברת אמצעי לחימה ואתרים ששימשו לאכסונים.¹ על פי נתוני בצלם, נהרגו במהלך המבצע בידי הצבא 167 פלסטינים, מתוכם לפחות 87 פלסטינים שלא השתתפו בלחימה, בהם 32 קטינים.

על פי נתוני השב"כ, במהלך המבצע ירו פלסטינים מתוך רצועת עזה 1,667 רקטות. 436 מהן – למעלה מרבע – יורטו על ידי מערכת כיפת ברזל. כעשר רקטות היו בעלות טווח של למעלה מ-60 ק"מ – 7 מהן שוגרו לעבר גוש דן ו-2 לעבר ירושלים.² במהלך המבצע נהרגו ארבעה אזרחים ישראלים ושני אנשי כוחות ביטחון ישראלים.

הוראות המשפט ההומניטארי הבינלאומי, המחייבות הן את הצבא והן את הארגונים הפלסטיניים החמושים, מגבילות את הכוחות הלוחמים בנוגע למטרות שמותר לפגוע בהן, בנוגע לכלי הנשק שמותר להשתמש בהם ובנוגע לנסיבות שבהן מותר לבצע התקפות. כללים אלה נקבעו בניסיון לצמצם ככל הניתן את הפגיעה באוכלוסייה אזרחית במהלך לחימה. על פי כללים אלה, חל איסור מוחלט לכוון התקפות אל אזרחים או אל מטרות אזרחיות ומותר לכוון רק אל מי שמתתף באופן ישיר בלחימה ואל מטרות צבאיות התורמות תרומה ממשית לפעילות הצבאית של הצד השני.³

גם כאשר היעד להתקפה הוא לגיטימי, הצדדים הלוחמים חייבים לנקוט שורה של אמצעי זהירות על מנת למנוע את הפגיעה באזרחים ככל שניתן. לכן נקבע שמותר להשתמש רק בכלי נשק מדויקים המסוגלים להבחין בין מטרות צבאיות למטרות אזרחיות. כן נקבעה חובה להזהיר, ככל הניתן, את האזרחים הנמצאים במקום כדי שיוכלו להגן על עצמם. בכל מקרה, יש להימנע מהתקפה כאשר הפגיעה הצפויה באזרחים תהיה מופרזת ביחס ליתרון הצבאי הצפוי.⁴

חמאס וארגונים נוספים הפועלים מתוך רצועת עזה הפרו הוראות אלה. זאת, בין השאר, בירי המכוון במוצהר לעבר אזרחים ישראלים ויישובים ישראלים, בירי מתוך שכונות אזרחיות פלסטיניות תוך סיכון התושבים ובהסתרת תחמושת בתוך מבנים אזרחיים.

¹ הודעת דובר צה"ל מיום 21.11.12.

² ר' אתר השב"כ : <http://www.shabak.gov.il/publications/study/pages/operationpillarofdefense.aspx>
על פי נתוני דובר צה"ל שוגרו במהלך המבצע 1,506 רקטות לעבר ישראל, מתוכם 421 יורטו על ידי כיפת ברזל. ר' הודעת דובר צה"ל מיום 21.11.12.

³ ר' סעי' 52 לפרוטוקול הראשון הנספח לאמנות ג'נבה משנת 1977.

⁴ שם, סעיף 57.

התשובה לשאלה האם הצבא הפר הוראות אלה היא מורכבת יותר. גורמים רשמיים מצהירים על מחויבותו של הצבא לפעול לפי הוראות המשפט ההומניטארי הבינלאומי ובסיכומי המבצע שפורסמו הודגש המאמץ שנעשה כדי לצמצם את הפגיעה באוכלוסייה האזרחית שבתוך הרצועה.

כך, בהודעת השב"כ נקבע כי "במהלך התקיפות נעשה מאמץ למנוע פגיעה בחפים מפשע, ולצמצם למינימום האפשרי את הפגיעה באזרחים בלתי מעורבים".⁵ עמדה זו עולה גם ממסמך שפרסם דובר צה"ל בסוף המבצע שכותרתו "כיצד מנע צה"ל פגיעה באזרחים במבצע עמוד ענן".⁶ המסמך מתאר כיצד הצליח הצבא לצמצם את הפגיעה באזרחים באמצעות יכולות טכנולוגיות המאפשרות שימוש ב"אש כירורגית ומדויקת" ואפשרות לבטל את התקיפה בזמן אמת אם מסתבר שבמקום נוכחים אזרחים. כן נאמר במסמך כי למפקדים ניתן ייעוץ משפטי לפני המבצע ובמהלכו, והודגש כי "בצה"ל פועלים לפי המשפט הבינלאומי, וכלל המגבלות שהוא מטיל". בנוסף, צוין במסמך כי נציג של המת"ק, שתפקידו לקשר בין התושבים בשטח לבין הצבא, שותף לכל הדיונים הקשורים ללחימה והוא מציג את צרכיה ההומניטאריים של האוכלוסייה.

למרות דברים אלה, מתחקיר בצלם עולה חשד כי לפחות בחלק מהמקרים פעל הצבא בניגוד לחוק. חלק מהמקרים הללו מוצגים בחלקו הראשון של דו"ח זה. בחלקו השני של הדו"ח יובאו עדויות של אזרחים ישראלים המתארים פגיעות של רקטות שנורו מרצועת עזה.

חלק מהדיונים שהתנהלו סביב מבצע "עמוד ענן" התמקדו בשאלה מי התחיל את המבצע, האם ההחלטה לצאת אליו היתה מוצדקת ושאלות דומות. כארגון זכויות אדם, בצלם לא עוסק בשאלות אלה ומתמקד רק בבחינה של התנהלות הצדדים במהלך המבצע.

⁵ ר' אתר השב"כ: <http://www.shabak.gov.il/publications/study/pages/operationpillarofdefense.aspx>

⁶ אתר דובר צה"ל, "כיצד מנע צה"ל פגיעה באזרחים במבצע "עמוד ענן", מחברת: יעל ליבנת, 27.11.12. ר': www.idf.il/1133-17754-he/Dover.aspx

רקע על רצועת עזה

בספטמבר 2005 השלימה ישראל את ביצוע "תכנית ההתנתקות" שכללה את פירוק כל ההתנחלויות ברצועת עזה, פינוי תושביהן אל תוך שטח ישראל והסגת כוחות הצבא משטח הרצועה. עם השלמת יישום התכנית, הוציאה ישראל צו שהכריז על סיומו של הממשל הצבאי ברצועת עזה ובכך ביקשה לפטור עצמה מאחריות לשלוםם ולרווחתם של תושבי הרצועה.

נסיגת הצבא משטח הרצועה ופירוק ההתנחלויות הביאו לשיפור ניכר בחופש התנועה של האוכלוסייה הפלסטינית בתוך שטחה של רצועת עזה. אולם, גם לאחר יישום "תכנית ההתנתקות" ישראל ממשיכה לשלוט במעברים מהרצועה לישראל, דרכם אפשר להגיע גם לגדה המערבית, ובמרחב האווירי והימי של הרצועה וההחלטה לגבי תנועת אנשים וסחורות לתוך הרצועה וממנה נותרה בידיה. כך שבפועל, ישראל עדיין שולטת על היבטים משמעותיים בחייהם של למעלה מ-1.7 מיליון פלסטינים תושבי הרצועה, שכמיליון מהם מוגדרים כפליטים על ידי סוכנות הפליטים של האו"ם (אונרו"א).

ביוני 2007, לאחר השתלטות חמאס על רצועת עזה, הידקה ישראל עוד יותר את שליטתה על המעברים וכמעט שלא אפשרה לפלסטינים לצאת מהרצועה, להיכנס אליה, לייבא סחורות או לייצאן. כשלושה חודשים לאחר מכן, בתגובה להמשך הירי של רקטות הקסאם לעבר ישראל, החליט הקבינט הביטחוני להגדיר את הרצועה כ"ישות עוינת" ולנקוט צעדי ענישה קולקטיביים, בהם צמצום אספקת החשמל והדלק אל רצועת עזה.

מצור זה שהטילה ישראל על רצועת עזה הביא לירידה משמעותית בנגישות האוכלוסייה למוצרי צריכה בסיסיים ולתרופות ולעלייה חדה במחירים. רוב המפעלים ברצועה ומאות בתי עסק פרטיים נסגרו. בשנת 2009 הגיע מספר המובטלים ברצועת עזה לכ-140,000, שהם כארבעים אחוזים מכוח העבודה.

ב-20.6.10, בעקבות לחץ בינלאומי שהופעל על ישראל לאחר אירועי ההשתלטות על המשטח הטורקי לעזה, החליט הקבינט הביטחוני על הקלות בהגבלות על היבוא לרצועה. בין השאר, הורחבה רשימת הסחורות שניתן להכניס לרצועה וניתן היתר להכניס חומרי בנייה באופן מוגבל. עם זאת, ההקלות לא נגעו לייצוא מהרצועה ורק כחצי שנה לאחר מכן הודיעה הממשלה על הקלות קלות שיאפשרו ייצוא מענפי החקלאות, הריהוט והטקסטיל.

במאי 2011 הודיעה מצרים על פתיחת מעבר רפיח לתנועת פלסטינים באופן קבוע ורשמי והחל מדצמבר 2011 התנועה במעבר יחסית חופשית, בכפוף להגבלות שמטילה מצרים. העברת סחורות אינה מתאפשרת במעבר רפיח.

לאחר יישום תכנית ההתנתקות המשיכו חלק מהארגונים הפלסטיניים ברצועת עזה לירות רקטות ומרגמות אל היישובים הישראליים הסמוכים לקו הירוק, בניגוד להוראות המשפט ההומניטארי הבינלאומי האוסר על ירי מכוון על אזרחים. בנוסף, הרקטות והמרגמות הן נשק לא מדויק, ולכן הן מהוות נשק בלתי חוקי כאשר יורים

אותן באזורים אזרחיים, גם כאשר הן מכוונות נגד מטרות צבאיות. בנוסף, בחלק ניכר מהמקרים יורים הפלסטינים מתוך אזורים שחיים בהם אזרחים, ובכך מסכנים אותם. מאז יושמה תכנית ההתנתקות ב-11.9.05 ועד מבצע "עמוד ענן" ב-14.11.12 נהרגו 13 אזרחים ישראלים, אזרח זר אחד ושני חיילים (אחד מהם בתוך רצועת עזה) מפגיעת רקטות ופצצות מרגמה שנורו בידי פלסטינים. בנוסף, נהרגו מירי טיל נ"ט אזרחי ישראלי (קטין) וחייל.

ישראל, מצידה, הפעילה מגוון של אמצעים. בין השאר, ירה הצבא ירי ארטילרי לעבר שטחים שהגדיר כ"מרחבי שיגור הקסאמים" ושטחים הסמוכים לגבול הוגדרו כ"אזורי מוות", שהראות הפתיחה באש שהונהגו בהם התיירו ירי בפלסטינים הנוכחים בהם, גם אם אינם מסכנים חיים. כמו כן, המשכיח ישראל לבצע פעולות התנקשות נגד פלסטינים ברצועת עזה בטענה שהם מעורבים בהתקפות נגד ישראל. במסגרת מדיניות זו, הרגה ישראל גם עוברי אורח רבים: על-פי נתוני בצלם, מאז יישום "תכנית ההתנתקות", הרגה ישראל 155 פלסטינים במסגרת פעולות אלה. מתוכם, 87 היו יעד להתנקשות ו-68 היו עוברי אורח, 34 מהם קטינים.

במהלך השנים שחלפו מאז ההתנתקות נכנס הצבא לתוך רצועת עזה במסגרת כמה מבצעים, שכללו, בין השאר, הפצצה של תשתיות אזרחיות ופלישות למרכזי אוכלוסייה צפופים. במסגרת כל פעולותיה אלה של ישראל, עד ל-26.12.08 נהרגו ברצועת עזה לפחות 516 פלסטינים שלא השתתפו בלחימה, בהם 192 קטינים, 49 נשים ו-25 גברים מעל גיל 50.

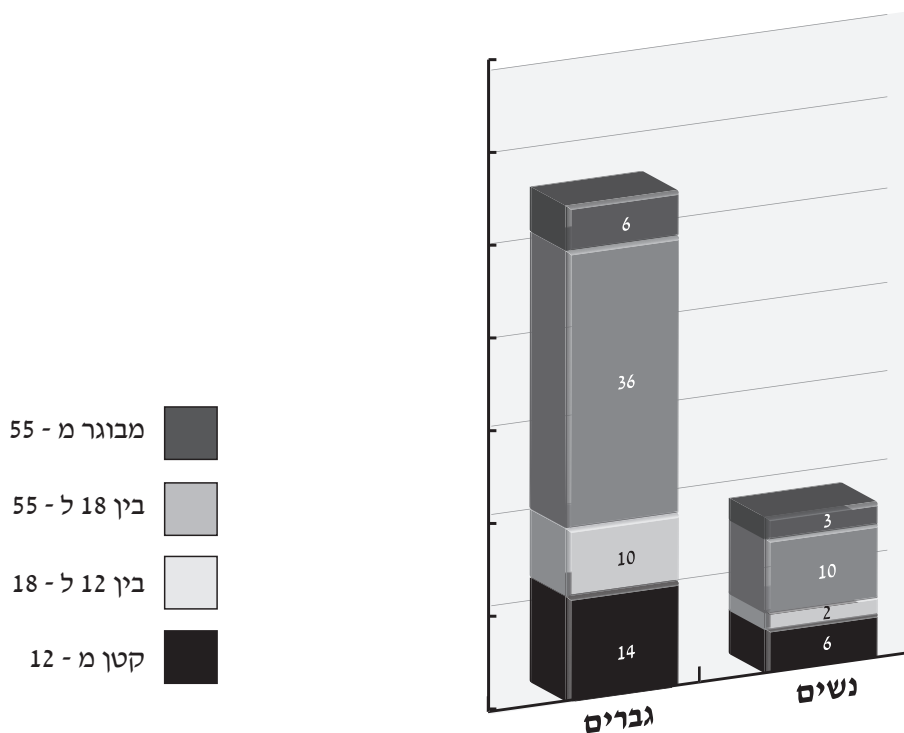
ב-27.12.08 פתחה ישראל במבצע "עופרת יצוקה", הנרחב ביותר שניהלה ברצועה. המבצע נמשך עד ה-18.1.09. הפגיעה באוכלוסייה האזרחית הפלסטינית במהלך מבצע זה הייתה חסרת תקדים – 1,391 פלסטינים נהרגו, מהם לפחות 759 אזרחים שלא השתתפו בלחימה, 318 מתוכם קטינים, ואלפים נפצעו. כמו כן, גרמה ישראל נזק עצום למבנים ולמתקני תשתית. בין היתר פגעה במתקני חשמל, מים וביוב שהיו על סף קריסה עוד טרם המבצע וגרמה לשיתוקם. על-פי נתוני האו"ם הרסה ישראל יותר מ-3,500 בתי מגורים ורבות בני אדם נותרו ללא קורת גג וללא בית לשוב אליו.

בניגוד לעמדתה של ישראל לפיה לאחר ההתנתקות אין לה כל אחריות כלפי תושבי הרצועה, מטיל עליה המשפט הבינלאומי חובות מסוימות ועליה לכבד את זכויותיהם של תושבי הרצועה בתחומים שבהם נותרה השליטה בידיה. חובות אלה נובעות הן מהיקף שליטתה בפועל בהיבטים מרכזיים בחיי תושבי הרצועה גם לאחר ההתנתקות והן מהתלות הכמעט מוחלטת של כלכלת הרצועה במשק הישראלי כתוצאה מהכיבוש המתמשך.

נתונים אודות הפגיעה בפלסטינים⁷

מתחקיר בצלם עולה כי במהלך המבצע נהרגו בידי הצבא 167 פלסטינים. מתוכם, לפחות 87 לא השתתפו בלחימה ובכללם 32 קטינים.

חלוקה של הפלסטינים שנהרגו שלא השתתפו בלחימה לפי גיל ומגדר:

טבלה של נתוני הפלסטינים שנהרגו, יום אחרי יום:

סה"כ	21.11	20.11	19.11	18.11	17.11	16.11	15.11	14.11	
87	11	10	23	26	4	5	6	2	לא השתתפו בלחימה
62	11	13	6	6	12	6	5	3	השתתפו בלחימה
7	0	0	2	1	1	2	0	1	היוו יעד להתנקשות
11	0	8	1	1	1	0	0	0	לא ידוע*
167	22	31	32	34	18	13	11	6	סה"כ

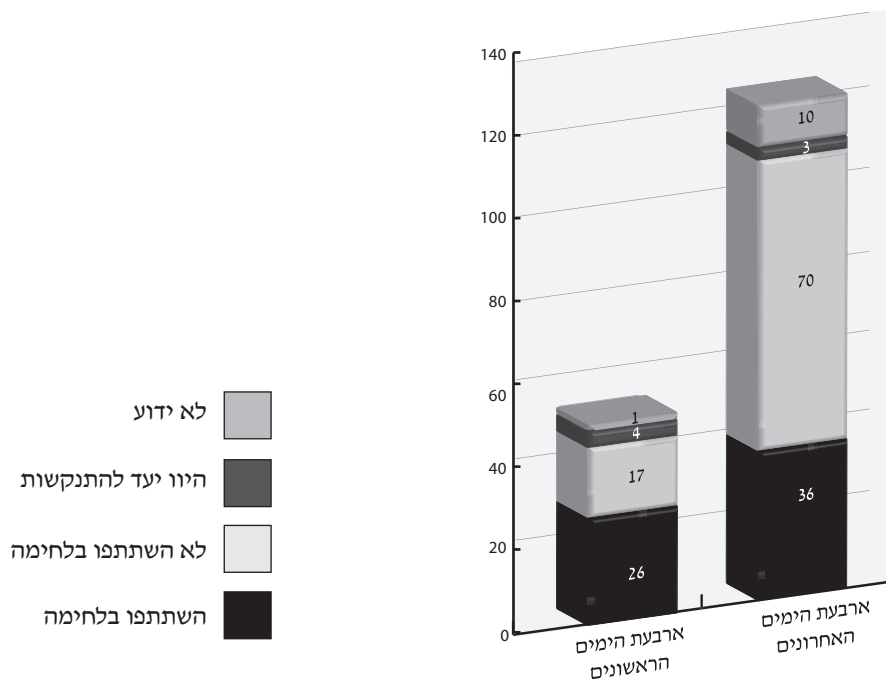
* במקרים אלה לא עלה בידי בצלם להכריע האם הם השתתפו בלחימה או לא.

⁷ ר' בעמ' 13 נתונים אודות הפגיעה בישראלים.

ניתוח של הנתונים בחלוקה לימים מצביע על הבדל משמעותי בין ארבעת הימים הראשונים של המבצע לבין ארבעת ימיו האחרונים: בארבעת הימים האחרונים נהרגו פי 2.5 פלסטינים מאשר בארבעת הימים הראשונים. יתרה על כך, בארבעת הימים האחרונים נהרגו פי 4 פלסטינים שלא השתתפו בלחימה מאשר בארבעת הימים הראשונים.

גם היחס בין מספר הפלסטינים שלא השתתפו בלחימה לבין מספר הפלסטינים שכן השתתפו הוא משמעותי: בארבעת הימים הראשונים, מספרם של הפלסטינים שנהרגו שהשתתפו בלחימה היה פי 1.5 מההרוגים שלא השתתפו. לעומת זאת, בארבעת הימים האחרונים מספר ההרוגים הפלסטינים שלא השתתפו בלחימה גדול כמעט פי 2 ממספר ההרוגים הפלסטינים שהשתתפו בלחימה.

ההבדל בין ארבעת הימים הראשונים לארבעת הימים האחרונים:

פלסטינים נוספים שנהרגו במהלך המבצע

פלסטינית אחת נהרגה מפגיעת רקטה פלסטינית. חמישה פלסטינים נוספים נהרגו בשני אירועים בנסיבות המעלות חשד לפגיעת רקטה פלסטינית, אולם בצלם לא הצליח לאמת מידע זה.

עוד שבעה פלסטינים נורו למוות ברחוב במהלך המבצע על ידי פלסטינים. כולם היו בכלא עד סמוך להריגתם, שישה מהם לאחר שהורשעו על ידי ממשלת חמאס בשיתוף פעולה עם ישראל. אחד נהרג ב-16.11.12 וששת האחרים נהרגו ב-20.11.12.

חקרים לדוגמה

האירוע שזכה לסיקור הנרחב ביותר במהלך המבצע היה הפגיעה בבית משפחת א-דלו בעיר עזה ב-18.11.12. באירוע זה נהרגו 12 פלסטינים: חמישה קטינים, הקטן שבהם תינוק בן פחות משנה, חמש נשים, שתיים מהן בנות 74 ו-75, צעיר בן 18 ואדם אחד שהשתתף בלחימה. דובר צה"ל מסר כמה גירסאות בנוגע לפגיעה זו. בתחילה דווח כי הצבא פגע בראש מערך הרקטות של חמאס, מאוחר יותר דווח כי הפגיעה הייתה רק בפעיל במערך הרקטות וכמה שעות לאחר מכן הודיע הצבא כי "ככל הנראה" טעה בזיהוי הבית.⁸ דובר צה"ל לא מסר מידע נוסף על האירוע, ובכלל זה לא ציין האם ננקטו צעדים כלשהם נגד האחראים לטעות זו ומה נעשה כדי למנוע טעויות נוספות מסוג זה.

כחמישה חודשים לאחר האירוע, ב-11.4.13, מסרה הפרקליטות הצבאית גירסה נוספת, שלפיה התקיפה כוונה "לעבר פעיל טרור בכיר ופעילים נוספים שהיו אחראים על שיגור עשרות רבות של טילים ורקטות". הפרקליטות מדגישה כי נעשה ניסיון לצמצם את הפגיעה באזרחים, אולם "הגורמים המבצעיים לא צפו כי כתוצאה מהתקיפה ייגרם נזק אגבי לאזרחים שלא היו מעורבים בלחימה בהיקף שנטען שנגרם בפועל". לפיכך, נקבע כי אין חשד לעבירה פלילית "וכי התוצאה המצערת קרתה חרף המאמצים שנעשו לצמצום הפגיעה האגבית באזרחים שלא היו מעורבים בלחימה".⁹

תשובה זו היא חלקית ואינה יכולה להצדיק אי פתיחה בחקירה פלילית. השאלה אינה מה צפו בפועל האחראים לתקיפה אלא מה היה עליהם לצפות בנסיבות האירוע. מהתשובה לא ברור מה הם עשו כדי לוודא שבמקום אין אזרחים ואין כל הסבר כיצד, למרות המאמצים שלכאורה נעשו, התקיפה גרמה לפגיעה כה קשה.

בצלם ביצע תחקירים אודות כל האירועים שבהם נהרגו פלסטינים על ידי הצבא במהלך המבצע. סך הכל, היו 92 אירועים כאלה. ב-51 מהם נהרגו 87 הפלסטינים שלא השתתפו בלחימה. להלן יובאו הממצאים של תשעה מהתחקירים, שבהם עולה חשד שהיתה הפרה של החוק. בחלק מהמקרים, בצלם לא הצליח לקבוע מה היתה הסיבה לתקיפה. הודעות דובר צה"ל שפורסמו במהלך המבצע היו כלליות, וגם במקרים שבהם נהרגו פלסטינים שלא השתתפו בלחימה לא נימק דובר צה"ל, או כל גורם רשמי אחר, את ההתקפה או הסביר מה היה יעדה. במקרים שבהם יש לבצלם השערה לגבי היעד לתקיפה, הדבר מצויין בתיאור המקרה. המקרים מסודרים בסדר כרונולוגי.

⁸ להשתלשלות האירועים ר', למשל, אבי ישכרוף וגילי כהן, "טעות בזיהוי הבית: 12 אזרחים נהרגו ולא ברור מה עלה בגורל המבוקש", הארץ, 18.11.12.

⁹ המסמך המלא נמצא באתר הפרקליטות הצבאית:
http://www.law.idf.il/SIP_STORAGE/files/3/1363.pdf

1. הריגתו של אחמד אבו עליאן, בן 14, עבסאן אל-ג'דידה, 15.11.12

ב-15.11.12, בשעות הצהריים, כלי טיס של חיל האוויר התקיף מטע של עצי זית ולימון בעבסאן אל-ג'דידה שבמחוז חי'אן יונס. אחמד אבו עליאן, בן 14, שעבד באותה שעה במטע, נפצע אנושות ומת לאחר שישה ימים. דודו של אביו, סולימאן אבו עליאן, בן 64, נפצע מרסיסים ופונה לבית החולים. מתחקיר בצלם עולה כי בשעות הבוקר ירו פלסטינים ממושים רקטות ממוטע זיתים סמוך למטע שהופץ. אולם, מהעדויות עולה כי אחמד אבו עליאן וסולימאן אבו עליאן הגיעו למטע רק לאחר ירי זה וכי הם לא היו קשורים אליו.

מעדויות שגבה בצלם עולה כי ביום חמישי, 15.11.12, יצא אחמד, בן 14, תלמיד כיתה י', לעבד את הקרקע שבבעלות המשפחה, הנמצאת במרחק של כק"מ מזרחית לביתו. הוא עסק בדישון ובהשקיה של הקרקע ובסביבות השעה 13:00 חזר לביתו. לאחר שאכל ארוחת צהרים, שב לחלקת האדמה כדי לסיים את העבודה שהחל.

בסביבות השעה 14:30 הגיע סולימאן אבו עליאן לחלקת האדמה שבבעלותו, הסמוכה לזו שבה עבד אחמד אבו עליאן. הוא סיים את עבודתו ואז התפלל את תפילת אחר הצהריים. כך סיפר לבצלם על שהתרחש לאחר מכן:

לאחר שסיימתי את התפילה הלכתי לאחמד ועמדתי אתו בשטח שלהם. אמרתי לו: בוא נלך, המצב באזור נהיה מסוכן, בגלל המטוסים שמסתובבים מעל הראש שלנו. בזמן שדיברנו, הפציץ אותנו מטוס תצפית. שמעתי את הקול של הטיל שנחת לידינו וגרם לפיצוץ חזק.¹⁰

סולימאן אבו עליאן איבד את הכרתו. זמן קצר לאחר מכן התעורר וקרא לעזרה. תושבים באזור פינו אותו ואת אחמד אבו עליאן לבית החולים. סולימאן אבו עליאן נפגע מרסיסים בכל חלקי גופו ושחרר מבית החולים ארבעה ימים לאחר מכן. אחמד אבו עליאן נפגע אף הוא מרסיסים, שאחד מהם פגע במוחו. הוא מת מפצעיו לאחר שהיה מחוסר הכרה במשך שישה ימים. כך סיפר אביו, עווד אבו עליאן:

בני אושפז במחלקה לטיפול נמרץ בבית החולים האירופי בגלל שאחד הרסיסים פגע במוח שלו. במשך שישה ימים אחמד היה מחוסר הכרה. במשך כל התקופה הזו ישבתי לידו. כל הזמן התפללתי שהוא יתעורר וידבר איתי, אפילו מילים פשוטות. מאוד רציתי לשמוע את הקול שלו, אבל זה לא קרה. הוא מת בסביבות השעה 11:00 בבוקר של יום רביעי, 21.11.12.¹¹

בצלם פנה לדובר צה"ל וביקש מידע נוסף על נסיבות האירוע. בתגובה, מסרה הפרקליטות לעניינים מבצעיים לבצלם ב-11.4.13 כי תיק התלונה נסגר לאחר ש"לא התגלה חשד"

¹⁰ עדותו נבנתה על ידי חי'אלד עזאייזה ב-5.12.12.

¹¹ עדותו נבנתה על ידי חי'אלד עזאייזה ב-5.12.12.

לביצוע עבירה פלילית או חשד מבוסס להפרת דיני הלחימה מצד גורם צבאי כלשהו".¹²
תשובה זו ניתנה מבלי שנמסר כל מידע המבסס מסקנה זו.

2. הריגתה של סמאהר קדייח, בת 28, ח'זאעה, 17.11.12

ב-17.11.12, בשעות הערב המאוחרות, תקף כלי טיס של חיל האוויר בח'זאעה. סמאהר קדייח, בת 28, נהרגה בחצר ביתה. בנו של בעלה מאשתו הראשונה, נידאל קדייח, בן 27, נפצע קשה ברגליו ופונה לבית החולים.

סמאהר קדייח, בת 28, היתה אשתו השנייה של נאגי קדייח. לשניים יש תינוקת בת שלושה חודשים בשם מיאר. מעדויות שגבה בצלם עולה כי ב-17.11.12, בסביבות השעה 21:30, בני הזוג התעוררו לקול הפצצות. נאגי קדייח החליט כי עליהם לעבור לבית אשתו הראשונה, מהא, הבנוי מבטון ומוגן יותר.

האב הרים את התינוקת מיאר והלך לביתה של מהא, מרחק של כשבעה מטרים. לאחר מכן חזר כדי לקחת בגדים ושמיכה למיאר וביקש מסמאהר לקחת שמיכה נוספת ולהצטרף אליו. סמאהר יצאה מהדירה כשהשמיכה בידה. כך תיאר נאגי קדייח את שהתרחש:

נכנסתי לבית, לקחתי שמיכה והתכוונתי לצאת מהחדר. פתאום היה פיצוץ גדול. גושי אבנים התעופפו. היה עשן לבן שמילא את הרחבה של הבית. יצאתי מהדלת והלכתי לכיוון הבית השני. שמעתי את נידאל, הבן שלי, צועק. לפני ההפצצה הוא ישב על כיסא ליד עץ הדקל, במרחק של ארבעה מטרים בערך מהמרפסת. הלכתי אליו לפי הקול שלו כי לא ראיתי אותו בגלל האבק. אז הגיעו כמה מהבנים שלי והרמנו אותו ולקחנו אותו לכביש. אחד מהם חיכה איתו עד שהגיע האמבולנס, שפינה אותו לבית החולים. אני חזרתי לרחבה. מצאתי את אשתי סמאהר זרוקה על הקרקע ליד המדרגות של המרפסת. הרמתי אותה, וראיתי שהרגל השמאלית שלה קטועה והבגדים שלה היו קרועים. היא דיממה מהפה. הרמתי אותה וביקשתי ממנה לשנן את ה"שהאדתיין" בגלל שהבנתי שהפציעה שלה קשה ושהיא לא תצא מזה.¹³

סמאהר קדייח מתה במקום. נידאל קדייח נפגע מרסיסים בכל חלקי גופו, ובעיקר ברגליו. בשל פציעתו הקשה הוא הועבר לטיפול במצרים, שם נותח. לאחר כשבועיים הוא חזר לעזה. נכון לעת פרסום דו"ח זה הוא נעזר בקביים ועדיין עובר טיפולי פיזיותרפיה.

ב-11.4.13 הפרקליטות לעניינים מבצעיים מסרה לבצלם כי הטיפול בתלונה טרם הסתיים.¹⁴

¹² מכתבו של סא"ל רונן הירש, הפרקליט לעניינים מבצעיים, לבצלם מיום 11.4.13. המכתב מופיע במלואו בנספח לדו"ח.

¹³ עדותו נגבתה על ידי ח'אלד עזאייזה ב-3.1.13.

¹⁴ מכתבו של סא"ל רונן הירש, הפרקליט לעניינים מבצעיים, לבצלם מיום 11.4.13. המכתב מופיע במלואו בנספח לדו"ח.

3. הריגתם של האחים תאמר אסעיפאן, בן ארבע, וג'ומאנה אסעיפאן, בת שנתיים, בית לאהייה, 18.11.12

ב-18.11.12 תקפו כלי טיס של חייל האוויר בבית לאהייה, בלב אזור מגורים צפוף. מפגיעת הטיל נהרגו תאמר אסעיפאן, בן ארבע, וג'ומאנה אסעיפאן, בת שנתיים. מתחקיר בצלם עולה כי במרחק של כמאתיים מטרים ממערב לביתם משתרע שטח פתוח שממנו ירו פלסטינים רקטות לעבר ישראל כמה פעמים במהלך המבצע וגם כחמש שעות לפני הירי על בית משפחת אסעיפאן. חלק מהעדים הזכירו ירי רקטות נוסף שבוצע באותו יום ממרחק של כמאה מטרים מבית המשפחה.

משפחת אסעיפאן המורחבת גרה בבית בשכונת תל א-זעתר שבכניסה לעיירה בית לאהייה. בקומה הראשונה גרים ההורים וכמה מילדיהם ובקומה השנייה גרים שלושת הבנים הנשואים עם ילדיהם. באחת הדירות גרים סלאמה ורידא אסעיפאן, הוריהם של תאמר וג'ומאנה. לבני הזוג אין ילדים נוספים. הבית, הבנוי מבלוקים ומקורה בפח, שוכן בלב אזור מגורים צפוף.

במהלך המבצע חיה המשפחה בפחד מתמיד. כך תיארה זאת רידא אסעיפאן, אמם של תאמר וג'ומאנה:

מאז תחילת המלחמה שמענו קולות של הפצצה על שטחים ריקים בהר תל א-זעתר הנמצא כ-200 מטרים מאחורי הבית שלנו מכיוון מערב. מההר הזה ירו רקטות מקומיות על יישובים בישראל. כמעט שלא יצאנו מהדירה שלנו בגלל שפחדנו על עצמנו ועל הילדים שלנו. חלק מהזמן לא היה לנו חשמל, במיוחד בלילה. כשלא היה חשמל והתאספנו מסביב לנר או פנס פחדנו יותר. היה גם קר מאוד. ג'ומאנה ותאמר היו מפוחדים ובכו כשהם שמעו הפצצות. הם כל הזמן נצמדו אלי ואל אבא שלהם וישנו בחדר שלנו.¹⁵

מעדויות שגבה בצלם עולה כי ביום שבת, 17.11.12, הלכה רידא אסעיפאן עם שני ילדיה לבקר את הוריה במחנה הפליטים ג'באליה הסמוך. אחרי הצהרים השלושה שבו לביתם. בשעות הערב אכלו הילדים ארוחת ערב וצפו בסרטים מצוירים בטלוויזיה. בשעה 21:00 הלכו הילדים לישון ובני הזוג הלכו לישון שעתיים לאחר מכן.

בסביבות השעה 2:00 לפנות בוקר, ב-18.11.12, כשכל בני המשפחה ישנו, פגע טיל בסמוך לביתם. כתוצאה מכך קרסו התקרה וקירות הבית. בני המשפחה המורחבת הגרים בסמוך הגיעו למקום מיד. הם חילצו את האב, סלאמה אסעיפאן, שגופו נלכד מתחת להריסות ואת שני הילדים, שמותם נקבע בבית החולים באותו הלילה. כך מסרה אמם לבצלם, כחודשיים לאחר האירוע:

איבדתי את שני הילדים שלי בבת אחת, בלי סיבה או הקדמה, ועל לא עוול בכפם. הם רק ישנו ולא הייתה שום סיבה להרוג אותם. מאז אותו היום אני בוכה עליהם. בכל פעם שאני רואה את הבגדים והדברים שלהם

¹⁵ עדותה נגבתה על ידי מוחמד סבאח ב-15.1.13.

ובכל פעם שאני שומעת את הקולות של הגיסיים הקטנים שלי אני נזכרת בג'ומאנה ובתאמר. כשאני מגיעה למיטה אני בוכה עליהם. הם היו הילדים היחידים שלי ואין לי דבר חוץ מהם... היו לנו חיים מאושרים. הילדים שלי היו לידי והם מילאו את העולם שלי ושל בעלי סלאמה. הם היו הכי יקרים לי בעולם.¹⁶

ב-11.4.13 הפרקליטות לעניינים מבצעיים מסרה לבצלם כי הטיפול בתלונה טרם הסתיים.¹⁷

4. הריגתו של אחמד אבו נקירה, בן 61, מחנה הפליטים א-שאבורה, 18.11.12

אחמד אבו נקירה, בן 61, נהרג ב-18.11.12 במחנה הפליטים א-שאבורה שבאזור רפיח, כשהצבא הפציץ את ביתו של פעיל חמאס דיב אבו נקירה.

מרים ואחמד אבו נקירה וארבעה מילדיהם התגוררו במחנה הפליטים א-שבורה שברפיח, סמוך לביתו של עטייה אבו נקירה, הפעיל בחמאס. מחשש שהצבא יבקש לפגוע בביתו, עברה המשפחה יומיים לאחר שהחל המבצע, ב-16.11.12, לביתו של אחד הבנים, עבדאללה, הנמצא במרחק של כמאתיים מטרים. אחמד אבו נקירה, האב, נשאר לבדו בבית המשפחה ואמר כי אינו מרגיש בנוח לישון במקום אחר.

בערב המחרת, ה-17.11.12, קיבלה אשתו של עטייה אבו נקירה שיחת טלפון מגורם ישראלי שבה נאמר לה כי עליה לפנות את הבית באופן מיידי. כרבע שעה לאחר מכן נורו אל ביתה ארבעה טילים קטנים – ככל הנראה היו אלה טילים שהצבא מכנה "טילי אזהרה". בניו של אחמד אבו נקירה מיהרו לביתם ופינו משם את אביהם. כרבע שעה לאחר מכן הפציץ הצבא את ביתו של עטייה אבו נקירה, שנהרס. כמה בתים סמוכים, כולל בית משפחתו של אחמד אבו נקירה, נהרסו גם הם.

בני המשפחה חזרו לביתו של הבן עבדאללה. האב, אחמד אבו נקירה, הלך לישון בשטח חקלאי שבו גידל צאן. שטח זה סמוך לביתו של דיב אבו נקירה, גם הוא פעיל בחמאס.

למחרת, ה-18.11.12, לפנות בוקר, קיבל תושב אחר באזור, מוחמד אבו נקירה, טלפון מאדם שהזדהה כאיש המודיעין הישראלי והורה לו להודיע לשכנו, דיב אבו נקירה, שביתו יופצץ בעוד חמש דקות. מוחמד אבו נקירה ביקש מהמתקשר כי הצבא ימתין עשר דקות כיוון שבת השכן רחוק, והוא הסכים. לאחר כחמש דקות, עוד בטרם הספיק להזהיר את שכניו, שב אותו אדם והתקשר והורה לו שוב להורות למשפחה לפנות את הבית. מוחמד אבו נקירה יצא מביתו וצעק שהצבא מתכוון להפציץ את הבית. כך תיאר את שהתרחש לאחר מכן:

בני המשפחה של דיב אבו נקירה וכל התושבים באזור התחילו לצאת מהבית. הרחוב התמלא אנשים. נשים וילדים, זקנים וצעירים. הנשים

¹⁶ עדותה נגבתה על ידי מוחמד סבאח ב-15.1.13.

¹⁷ מכתבו של סא"ל רונן הירש, הפרקליט לעניינים מבצעיים, לבצלם מיום 11.4.13. המכתב מופיע במלואו בנספח לדו"ח.

החזיקו את הילדים הקטנים על הידיים והגברים לקחו כמה חפצים שהם הוציאו מהבית. כל אחד התעסק בעצמו ובמשפחה שלו. היה מצב של בלאגן, פחד ומתח. כולם ניסו להתרחק מהאזור ולתפוס מחסה במקום בטוח. ואז שמעתי פיצוץ. הבית של דיב אבו נקירה הופץ. זה היה טיל קטן, ובערך שלוש דקות מאוחר יותר הצבא ירה שוב על הבית. הבית היה בנוי משלוש קומות. היה פיצוץ חזק מאוד ונגרם הרס רב. הרחוב התמלא בעשן ואבק והבית נהרס לגמרי.

כל התכולה של הבית התפזרה ברחוב. הפיצוץ גרם להריסה מוחלטת של חמישה בתים נוספים ולהריסה של שישה בתים באופן חלקי. אחרי שהעשן והאבק התפזרו הצלחתי לראות מה קרה. התקרבותי לכיוון הבית ואז גיליתי את אחמד אבו נקירה. הוא שכב והיה פצוע קשה.¹⁸

אחמד אבו נקירה הועבר לבית החולים, שם נקבע מותו.

בצלם פנה לדובר צה"ל וביקש מידע נוסף על נסיבות האירוע. בתגובה, מסרה הפרקליטות לעניינים מבצעיים לבצלם ב-11.4.13 כי תיק התלונה נסגר לאחר ש"לא התגלה חשד לביצוע עבירה פלילית או חשד מבוסס להפרת דיני הלחימה מצד גורם צבאי כלשהו".¹⁹ תשובה זו ניתנה מבלי שנמסר כל מידע המבסס מסקנה זו.

5. הריגתו של איאד אבו ח'וסה, בן שנה וחצי, מחנה הפליטים אל-בוריג', 18.11.12

בית משפחת אבו ח'וסה המורחבת הוא בית מבודד, בן שלוש קומות. לבית חצר פנימית המוקפת בחומה. הבית נמצא במחנה הפליטים אל-בוריג', כקילומטר וחצי מהגבול, והוא מוקף בשטחים חקלאיים. שטחים אלה הופצצו על ידי חיל האוויר במהלך המבצע ולכן הילדים לא יצאו מתחומי החצר. מתחקיר בצלם עולה כי אף אחד מבני המשפחה לא היה פעיל בארגונים החמושים הפלסטיניים וכי לא היתה פעילות של פלסטינים חמושים מהשטחים הסמוכים לבית המשפחה.

ב-18.11.12, בסביבות השעה 8:00 בבוקר, ירה כלי טיס של חיל האוויר לתוך חצר הבית. איאד אבו ח'וסה, בן שנה וחצי, נהרג מפגיעת רסיסים בראשו. אחיו סוהייב, בן שש, נפצע בפניו ובצווארו מרסיסים ובת דודתו, סארה, בת ארבע, נפצעה מרסיסים בבטנה ובפלג גופה התחתון. כך תיארה סבתם, סארה אבו ח'וסה, בת 65, את שהתרחש:

בסביבות השעה 8:00 בבוקר שלושה מהנכדים שלי שיחקו מול הבית, בתוך המתחם של הבית... פתאום שמענו פיצוץ עצום ליד הבית. כולנו רצנו החוצה לראות מה קרה. הייתי בהלם כשגיליתי שהפגיעה היתה ממש ליד החומה שמסביב לבית והרסה אותה. ראיתי את הנכד שלי איאד זרוק על הקרקע, מת. הוא נפגע ישירות מרסיסים. עוד נכד שלי, סוהייב, היה

¹⁸ עדותו נגבתה על ידי מוחמד סבאח ב-18.1.13.

¹⁹ מכתבו של סא"ל רוני הירש, הפרקליט לעניינים מבצעיים, לבצלם מיום 11.4.13. המכתב מופיע במלואו בנספח לדו"ח.

זרוק לידו אבל הוא זז. גם סארה הייתה זרוקה על הקרקע. הזעקתי מיד אמבולנס והרמתי את איאד.²⁰

שלושת הילדים פונו לבית החולים. סוהייב וסארה הועברו לטיפול נמרץ בשל הפגיעות הקשות שספגו. יומיים לאחר מכן הועברה סארה לבית חולים במצרים, שם נותחה ברגליה וחזרה לרצועה לאחר כשבועיים.

ב-11.4.13 הפרקליטות לעניינים מבצעיים מסרה לבצלם כי למרות המאמצים הרבים, "לא נמצאה כל תקיפה שבוצעה על ידי כוחות צה"ל, התואמת את פרטי התלונה".²¹

6. הריגתם של ג'לאל נסר, בן 36, ובנו חוסיין, בן שש, מחנה הפליטים ג'באליא, 18.11.12

ב-18.11.12, בסביבות השעה 22:00, תקף חיל האוויר במחנה הפליטים ג'באליא שבצפון רצועת עזה. ג'לאל נסר, בן 36 ובנו חוסיין, בן שש, ששהו על גג ביתם במהלך התקיפה, נפגעו מפגיעה ישירה בגג הבית. חוסיין נהרג במקום ואילו אביו מת מפצעיו כמה שעות לאחר מכן בבית החולים.

מהעדויות שנמסרו לבצלם וממידע נוסף שנאסף על האירוע עולה כי מהאזור הסמוך לבית המשפחה לא נורו רקטות לפני התקיפה. על פי הידוע לבצלם, ג'לאל נסר לא היה חבר בארגון כלשהו ועסק בקנייה ובמכירה של כלי רכב.

מרים נסר, תושבת מחנה הפליטים ג'באליא, בת 32 ואם לשבעה, תארה בעדות שמסרה לבצלם את ההפצה שבה נהרגו בעלה ובנה:

בשעות הערב של יום ראשון, ה-18.11.12, ישבנו כל המשפחה בבית. מידי פעם שמענו פיצוצים ואת המטוסים שעברו מעל מחנה הפליטים. קצת לפני השעה 22:00 שמענו פיצוץ חזק שטלטל את הבית שלנו. בעלי, ג'לאל, עלה לגג כדי לראות איפה פגעה הפצצה.

אחרי עשר דקות בערך, הבן שלי חוסיין, בן שש, עלה לגג כדי לקרוא לאבא שלו. הוא פחד שיקרה לו משהו. כמה דקות אחר כך, שמעתי פיצוץ חזק מאזור הגג. הבית התמלא אבק ועשן. יצאתי החוצה. הייתי בהיסטריה. בכיתי וצעקתי. קראתי לאחים של ג'לאל והם הגיעו לבית. אמרתי להם שג'לאל וחוסיין היו על הגג. עלינו לגג וקראנו לג'לאל אבל הוא לא ענה. ואז ראינו את ג'לאל וחוסיין. הם היו מכוסים בדם. התחלתי לצעוק בהיסטריה. האחים של ג'לאל הוציאו אותי מהבית ולקחו אותי לבית של אחד מהם. כמה דקות אחר כך סיפרו לי שחוסיין נהרג וג'לאל נפצע קשה

²⁰ עדותה נגבתה על ידי מוסא אבו הששה ב-19.11.12 בטלפון.

²¹ מכתבו של סא"ל רוני הירש, הפרקליט לעניינים מבצעיים, לבצלם מיום 11.4.13. המכתב מופיע במלואו בנספח לדו"ח.

ופונה לבית חולים. אחרי כמה שעות, בסביבות השעה שתיים לפנות בוקר, הודיעו לי שגם גילאל מת. הייתי בהלם ולא הפסקתי לבכות.²²

בצלם פנה לדובר צה"ל וביקש מידע נוסף על נסיבות האירוע. בתגובה, מסרה הפרקליטות לעניינים מבצעיים לבצלם ב-11.4.13 כי תיק התלונה נסגר לאחר ש"לא התגלה חשד לביצוע עבירה פלילית או חשד מבוסס להפרת דיני הלחימה מצד גורם צבאי כלשהו".²³ תשובה זו ניתנה מבלי שנמסר כל מידע המבסס מסקנה זו.

7. הריגתם של פואד ח'גאזי, בן 46 ושל שני ילדיו מוחמד, בן ארבע, וסוהייב, בן שנתיים, מחנה הפליטים ג'באליא, 19.11.12

ב-19.11.12 היו בני משפחת ח'גאזי – האב פואד, האם אמנה ושמונת ילדיהם בגילאי שנתיים עד עשרים – בביתם שבמחנה הפליטים ג'באליא. בבית, המקורה פח, היו שלושה חדרים, מטבח ומקלחת והוא שכן בלב אזור מגורים צפוף בתוך מחנה הפליטים. מעדויות שגבה בצלם עולה כי אף אחד מבני המשפחה לא השתתף בפעולות לחימה.

בסביבות השעה 19:00 אכלו בני המשפחה ארוחת ערב. כעשרים דקות לאחר מכן הלכו שישה מהאחים והאם אמנה לצפות בטלוויזיה. האב פואד נשאר בסלון להתפלל את תפילת הערב. שניים מהילדים – סוהייב, בן השנתיים, ומוחמד, בן הארבע – נשארו איתו ושיחקו באופניים.

כעשר דקות לאחר מכן, בסביבות השעה 19:30, הופצץ ביתם וקרס. אחד השכנים, נסים ח'ג'י, בן 50, תיאר כך את רגע הפגיעה:

ביום שני, 19.11.12, בסביבות השעה 7:30 בערב, הייתי בדירה שלי ושמעתי רעש של הפצצה וקולות של מטוסים שחגו בשמיים. אשתי היתה במטבח ואפתה לחם בסיר חשמלי. אני צפיתי בטלוויזיה וראיתי סרטים מצויירים עם הילדים, כדי שלא יפחדו מההפצצות ומהקולות של המטוסים. יש לי ארבעה ילדים מתחת לגיל 13. פתאום שמענו פיצוץ חזק מאוד. הדירה רעדה ושמעתי התנפצות של זכוכית. הילדים צעקו ובכו. נבהלתי וקמתי מיד. כל מי שהיה בבית צעק, לא ידענו מה קרה. ירדנו למטה ואז גילינו שהבית של פואד ח'גאזי הופצץ.²⁴

כתוצאה מההפצצה נהרגו האב פואד ושני הילדים סוהייב ומוחמד. האם נפצעה והועברה לטיפול רפואי במצרים, הבת נור, בת 19, נפצעה קשה בגבה וסובלת משבר בעמוד השדרה. נכון לעת כתיבת הדו"ח היא מרותקת לכיסא גלגלים. שאר הילדים סבלו מפגיעות קלות. כך תיארה נור ח'גאזי, בת 19, את הפגיעה:

²² עדותה נגבתה על ידי מוחמד סבאח ב-22.11.12.

²³ מכתבו של סא"ל רונן הירש, הפרקליט לעניינים מבצעיים, לבצלם מיום 11.4.13. המכתב מופיע במלואו בנספח לדו"ח.

²⁴ עדותה נגבתה על ידי מוחמד סבאח ב-30.12.12.

בערב של יום שני, 19.11.12, צפינו בטלוויזיה. בסביבות השעה 30:19, ראיתי הבזק של הפצצה ואז הבית נפל עלינו. שמעתי קולות הריסה ושבירה של קירות. עפתי באוויר ונפלתי בבית של השכן עאיד אבו סאלחה. אחר-כך איבדתי את ההכרה.

התעוררתי אחרי שעתיים בערך ומצאתי את עצמי בבית החולים כמאל עדוואן. הרגשתי כאבים עזים בגב והתברר לי שאני סובלת משבר בעמוד השדרה. אחרי ארבעה ימים שחררו אותי. אני עדיין מרגישה כאבים ושוכבת על הגב. אני לא יכולה לשבת או ללכת, רק בכיסא גלגלים. לפי מה שהרופאים אמרו לי, אני אהיה במצב הזה במשך יותר מחודשיים. אני לא מסוגלת ללכת לבית הספר למרות ששנת הלימודים הנוכחית קריטית לקביעת העתיד שלי.

איבדתי את אבא ואת האחים שלי סוהייב ומוחמד. היה לי קשר מאוד חזק עם אבא שלי, הוא תמיד הרעיף עלי חום. זה לא היה רק קשר בין בת לאביה אלא קשר של ידידות אמיתית. איבדתי אדם יקר וטוב. איבדתי גם שני אחים קטנים שלי, שתמיד שיחקתי איתם וכשהייתי חוזרת מבית הספר הם היו רצים אלי ומחבקים אותי. גם אמא שלי נפצעה, היא סובלת מזעזוע מוח ומפצעים בכל הגוף. אני מתפללת שהיא תחזור בשלום ממצרים, רק היא נותרה לי.²⁵

ב-11.4.13 הפרקליטות לעניינים מבצעיים מסרה לבצלם כי הטיפול בתלונה טרם הסתיים.²⁶

8. הריגתם של יוסרא א-שאווא, בת 18, מחמוד א-זוהרי, בן 21, סקר בולבול, בן 57 וטארק חג'ילה, בן 40, העיר עזה, 20.11.12

ביום 20.11.12 ביקרה משלחת של שרי חוץ ערביים ושר החוץ של טורקיה בעיר עזה. אנשים רבים המתונו ברחוב בשכונת שוג'אע'ייה כדי לצפות בשיירה.

בסביבות השעה 30:16, דקות ספורות לאחר שחלפה השיירה ובעת שהרחוב עדיין המה אדם, נורו שני טילים לתוך דירת משפחת א-שאווא, הנמצאת ברחוב. בהפצצה נהרגו ארבעה אנשים. יוסרא א-שאווא, בת 18, היתה בתוך הדירה. שלושה אנשים נוספים נהרגו ברחוב: מחמוד א-זוהרי, בן 21, סקר בולבול, בן 57 וטארק חג'ילה, בן 40. באירוע נפצעו למעלה מעשרים אנשים נוספים. מתחקיר בצלם עולה כי איש מהפלסטינים שנהרגו, או מבני הבית שהופצץ, לא היה מעורב בלחימה.

אמה של יוסרא א-שאווא, מונא, תיארה את ההפצצה בעדותה לבצלם:

מאז שהתחילה המלחמה נשארנו בבית ועקבנו אחר החדשות. דרך הטלוויזיה עקבנו גם אחרי הביקור של שרי החוץ הערבים שהגיעו לעזה. הם ביקרו

²⁵ עדותה נגבתה על ידי מוחמד סבאח ב-1.12.12.

²⁶ מכתבו של סא"ל רונן הירש, הפרקליט לעניינים מבצעיים, לבצלם מיום 11.4.13. המכתב מופיע במלואו בנספח לדו"ח.

בשכונת שוגיאעייה ובכמה בתים שבהם התקיימו ניחומי אבלים. כשהשיירה של שרי החוף הערבים עברה האווירה הייתה שקטה. גם שלושה מהילדים שלי ירדו לצפות בשיירה עוברת בשכונה. הרחוב היה מלא באנשים. בתי, יוסרא, בת ה-18, ישבה בחדר המערבי וצפתה בטלוויזיה. אני עמדתי ליד החלון של החדר המזרחי, שנמצא ליד החדר של יוסרא. התכוונתי לקרוא לילדים שלי, מוסטפא, מוחמד ומחמוד, שיעלו הביתה.

בסביבות השעה 30: 16, לפני שהספקתי לקרוא להם, שמעתי פיצוץ בתוך הדירה שלי. ראיתי אבק והריסות מתעופפים לכל מקום. הרגשתי כאבים. הלכתי כמה צעדים ותפסתי ביד של יוסרא. היא הלכה איתי חצי צעד ואז נפלה. ניסיתי לחפש אותה אבל לא הצלחתי למצוא אותה בגלל ההריסות והאבק. קראתי לה אבל היא לא ענתה לי. הגעתי לדלת של הדירה. בני מוחמד הגיע לדלת, תפס אותי והוריד אותי לרחוב. אמרתי לו: "לך וחפש את יוסרא". הוא אמר לי שהיא נהרגה. האנשים ניסו לתת לי עזרה ראשונה, אך אני אמרתי להם שיעזבו אותי ושאני רוצה לראות את בתי. אבל הילדים שלי, יחד עם שאר האנשים, הכריחו אותי לעלות לאמבולנס כי נפצעתי ברגל שמאל ודיממתי. כשהגעתי לבית החולים התחילו לתת לי עזרה ראשונה, אבל לא הסכמתי לדבר עם אף אחד ואמרתי שאני רוצה את יוסרא. רציתי לראות אותה ולוודא שהיא בסדר, אבל הרגשתי שהיא לא בסדר.²⁷

אמין אל-ר'לבאן, בן 41, תיאר לבצלם את הפגיעה באנשים ברחוב:

יש לי חנות למכירה ותיקון של מכשירים סלולאריים ששמה "מרכז אל-היית'ם לניידים". החנות נמצאת ברחוב בגדד בשכונת שוגיאעייה, ליד הדירה של משפחת א-שאווא. לשותף שלי בחנות קוראים טארק עוונני חג'ילה. מאז תחילת המלחמה פתחנו את החנות בשעה 10:00 או 11:00 וסגרנו בשעה 16:00, בגלל הפחד וההפצצות מהמטוסים שחגים למעלה בשמי עזה.

בסביבות השעה 15: 16 בערב יום שלישי, בתאריך 20.11.12, סגרנו כהרגלנו את החנות. אני והשותף שלי טארק חג'ילה עמדנו קצת ליד דלת החנות ואז טארק הלך לדרכו. הוא התקדם בערך עשרה מטרים, ואז שמעתי פיצוץ וראיתי עשן ואבק יוצאים מהדירה של באסל א-שאווא. כל הרחוב התמלא אבק.

הוצאתי את הנייד שלי והתקשרתי לטארק כדי לוודא שהוא בסדר, אבל לא הצלחתי לתפוס אותו. נשארתי במקומי במשך כשתי דקות, ואחר כך אחיו של טארק ענה לנייד וסיפר לי שטארק נהרג.²⁸

²⁷ העדות נגבתה על ידי מוחמד סבאח ב-26.11.12.

²⁸ העדות נגבתה על ידי מוחמד סבאח ב-26.11.12.

במסמך שפירסמה הפרקליטות הצבאית, נמסרה בנוגע לאירוע זה תשובה זהה לזו שנמסרה בנוגע לחקירת הריגתם של בני משפחת א-דאלו (ר' לעיל עמ' 9). גם כאן, לא נמסר כל מידע שיסביר את הפער בין המאמצים שלכאורה נעשו כדי לצמצם את הפגיעה באזרחים, לבין הפגיעה הקשה שנגרמה בפועל.

9. הריגתם של טלאל אל-עסלי, בן 48 ושל שניים מילדיו - איימן, בן 19, ועביר, בת 11, מחנה הפליטים ג'באליא, 21.11.12

ב-21.11.12, יומו האחרון של מבצע "עמוד ענן" ברצועת עזה, בסביבות השעה 13:00, תקף חיל האוויר שטח חקלאי הסמוך לבתי מגורים במחנה הפליטים ג'באליא שבצפון רצועת עזה. בתקיפה נהרגו טלאל אל-עסלי, בן 48, ושניים מששת מילדיו – איימן, בן 19, ועביר, בת 11. על פי עדויות שנמסרו לבצלם, התקיפה בוצעה בעת ששלושת בני המשפחה יצאו אל השטח החקלאי על מנת לקטוף עלים להכנת תה. על פי עדויות שנגבו ומידע נוסף שאסף בצלם על האירוע, בטרם נורו בני משפחת אל-עסלי לא נורו רקטות מן המקום. לדברי בני המשפחה, טלאל עסק בגידול עשבי תיבול שאותם מכר בשוק ולא היה לו קשר לארגונים החמושים.

אם המשפחה, תמאם אל-עסלי, בת 40, סיפרה בעדותה לבצלם כי בשעות הצהריים של יום רביעי, ה-21.11.12, בני המשפחה אכלו ביחד ארוחת צהריים, וכי לאחר שסיימו לאכול ביקש ממנה בעלה, טלאל, להכין תה לכולם. טלאל יצא לשטח סמוך שהוא מעבד כדי לקטוף עלים לתה ושניים מילדיו, איימן, בן 19 ועביר, בת 11 יצאו איתו. כך תארה את שארע בהמשך:

התחלתי להכין את הדברים לתה כשפתאום שמעתי פיצוץ חזק מכיוון השטח שמאחורי הבית. יצאתי מיד מהבית ורצתי למקום שטלאל והילדים היו בו. עוד לפני שהגעתי אליהם כבר ראיתי את טלאל ואימן שוכבים על האדמה כשהם מלאים בדם. ברגע שראיתי אותם התחלתי לצעוק ולבכות. הייתי בהלם. לא האמנתי למה שהעינייים שלי רואות. הבנתי שבעלי כנראה נהרג במקום. איימן עוד זו קצת. את הבת שלי, עביר, לא ראיתי. הרגשתי סחרחורת וחולשה. אחר כך כנראה שאיבדתי את ההכרה.²⁹

תמאם אל-עסלי התעוררה זמן קצר לאחר מכן בביתה, מוקפת שכנים וקרובי משפחה שבאו לנחמה. הם הודיעו לה כי בעלה ובנה איימן נהרגו בהפצצה. בהמשך, סיפרו לה קרוביה כי גם בתה, עביר, נהרגה. בעדותה סיפרה:

הייתי בהלם כשסיפרו לי שגם עביר נהרגה. צעקתי ובכיתי בהיסטריה. שלושה מבני המשפחה שלי נהרגו במכה אחת. את כולם איבדתי ברגע, בלי שום סיבה. בכל פעם שאני נזכרת באירוע, אני מרגישה עצב עמוק ובוכה עליהם.³⁰

ב-11.4.13 הפרקליטות לעניינים מבצעיים מסרה לבצלם כי הטיפול בתלונה טרם הסתיים.³¹

²⁹ עדותה נגבתה על ידי מוחמד סבאח ב-6.12.12.

³⁰ עדותה נגבתה על ידי מוחמד סבאח ב-6.12.12.

³¹ מכתבו של סא"ל רונן הירש, הפרקליט לעניינים מבצעיים, לבצלם מיום 11.4.13. המכתב מופיע במלואו בנספח לדו"ח.

פגיעה בישראלים

ירי הרקטות שביצעו ארגונים פלסטיניים לתוך שטח ישראל הוא ירי בלתי חוקי שכן הוא כוון לאזרחים ולמטרות אזרחיות. בנוסף, הרקטות הן נשק שאינו מדויק דיו כדי להבחין בין מטרה צבאית למטרה אזרחית ולכן, גם לו היה נעשה ניסיון כזה, השימוש בהן באזורים אזרחיים אף הוא בלתי חוקי.

במהלך המבצע נהרגו ארבעה אזרחים ישראלים מירי רקטות. שלושה נהרגו ב-15.11.12 מפגיעה ישירה של רקטת גראד בבית בקרית מלאכי, אזרח נוסף נהרג ב-20.11.12 מפגיעה של פצצת מרגמה. שני אנשי כוחות ביטחון ישראלים נהרגו מפגיעת פצצות מרגמה – האחד ב-20.11.12 והשני נפצע ב-21.11.12 ומת מפצעיו למחרת.

במהלך המבצע גבה בצלם כמה עדויות מאזרחים ישראלים, שחלקן מובאות להלן.

17.11.12: רקטה פגעה בחצר ביתה של אסטלה, בת 65, בחבל אשכול

בשעות הצהריים של שבת, ה-17.11.12, היתה אסטלה בביתה שבחבל אשכול והכינה ארוחת צהרים. בעיצומה של ההכנה, נשמעה אזעקת "צבע אדום". כך סיפרה לבצלם על שהתרחש לאחר מכן:³²

נכנסתי לממ"ד ואז שמעתי את הפיצוץ של פגיעת הרקטה. נזכרתי ששכחתי לסגור את הגז כי הייתי באמצע הכנות לארוחת הצהריים. חזרתי וכיביתי את הגז. נכנסתי שוב לממ"ד ואז הייתה עוד נפילה. כשהיה שקט כמה זמן יצאתי מהממ"ד. אני כבר מנוסה בנפילות של רקטות כי אני גרה בישוב הזה כבר 12 שנה וזה קורה הרבה. חשבתי לעצמי, טוב נפל. היה נראה לי שזה קרוב והיה פיצוץ חזק, אבל בסדר... לא התרגשתי מזה.

יצאתי מהחדר וחזרתי למטבח כדי להמשיך להכין את הארוחה. ואז חשכו עיניי. בתוך הבית היו המון זכוכיות שבורות, במטבח הכול נפל על הרצפה, חלונות נשברו ותמונות נפלו מהקירות. עברתי לסלון, גם שם נשברו החלונות. גם במקלחת ובחדר השינה היה הרס גדול. אמרתי לעצמי: זה שלי, זה נפל אצלי! מרוב התרגשות לא ידעתי מה לעשות. רציתי לקרוא ליחידה שמטפלת בזה בקיבוץ אבל הייתי נרגשת ומבולבלת. לא ידעתי מה לעשות. אחד השכנים נכנס הביתה ושאל אם אני בסדר. אמרתי כן, אני בסדר.

הבן שלי גר בחו"ל ודיברתי איתו עשר דקות קודם לכן ב"סקיפ". אמרתי לו שאני הולכת להכין ארוחת צהריים. חזרתי אליו וסיפרתי לו שזה נפל אצלי. הוא מאוד התרגש ושאל אם אני בסדר, אמרתי שכן אבל הייתי מאוד נסערת. הרקטה פגעה בגינה שלי וגם בתים של השכנים שלי נפגעו.

³² עדותה נגבתה על ידי מרים לידור ב-17.11.12 בטלפון. העדה ביקשה שלא לפרסם את שמה המלא.

בתוך כמה דקות התחילו להגיע אלי עוד שכנים. אחר כך הגיעו גם ראש המועצה האזורית אשכול והשר לביטחון פנים. אני חושבת שהם בדיוק היו בסיור באזור. כולם התייחסו אלי מאוד יפה. הגיעו גם חיילים וניסו להרגיע אותי.

לאט לאט נרגעתי. לא יודעת אם ממש חזרתי לעצמי, אבל תפסתי את עצמי ואמרתי, טוב תירגעי. דיברתי עם אחותי והחלטנו שעדיף שאני אסע אליה, היא גרה מחוץ לטווח הרקטות. היא באה לקחת אותי ומאז אני לא בבית. קשה לי לחזור.

בגלל המצב, אנחנו כל הזמן תחת האיום של הרקטות. מנסים לחיות רגיל, אבל כל הזמן צריך לרוץ לפה ולשם בגלל האזעקות. אנחנו חיים את השגרה הזאת, אבל כל אחד חושב שלו זה לא יקרה והנה, אליי זה באמת הגיע. ביישוב שלי זה קרה להרבה תושבים, זה לא הבית הראשון שנפגע. כשזה קורה למישהו אחר, אני כואבת את הכאב שלו, אבל זה אחרת, אי אפשר להבין את זה באמת. פתאום אני אומרת אוי ואבוי, זה הגיע אלי. זה מוציא אותך מהאיון, מההיגיון. למה? מה קרה? מה זה? מה עשו לי?

אני מקווה שיהיה שלום. מקווה שזה לא ייגמר רק לחודש חודשיים ונתחיל עוד פעם. רוצה שנחיה בשקט. שנחיה בשלום עם השכנים שלנו. אני מבינה את הצד השני, שגם הם סובלים. אני רוצה לחיות אתם בשלום, אבל שיתנו לנו לחיות. זה מאוד קשה.

18.11.12: פגיעת רקטה סמוך לאופקים ופגיעת אזרחים

ביום ראשון, ה-18.11.12, שבה ג'ודי רונן, תושבת שדה ניצן בת 58 ומיילדת במקצועה, מעבודתה בבית החולים "סורוקה" בבאר שבע. כאשר עברה בכביש סמוך לעיר אופקים, התפוצצה רקטה שנורתה מרצועת עזה סמוך למכונית שבה נסעה. באתר "מגן דוד אדום" צוין כי מפגיעת הרקטה נפצעו ארבעה אנשים, אחד מהם באורח קשה, אחד באורח בינוני ושניים נוספים באורח קל. כך תארה רונן לבצלם את שארע:³³

הייתי בדרך מהעבודה בבית החולים "סורוקה". היו איתי במכונית עוד שתי נשים תושבות האזור. בדיוק כשהגענו לרמזור ליד אופקים שמענו אזעקת "צבע אדום". עברנו את הצומת והתקדמנו בערך עשרה מטרים עד לתחנת אוטובוס ועצרנו את המכונית. יצאנו ממנה ונשכנו על האדמה. שמעתי פיצוץ גדול ואחריו עוד פיצוץ. ראינו שברמזור מאחורינו, איפה שעמדנו רק מספר רגעים קודם, נפגעה מכונית ויש פצוע. ניגשנו אל המכונית עם הפצוע. אני אחות ואיתי במכונית הייתה רופאה. בתוך זמן קצר הגיעו חיילים והם טיפלו בפצוע. אני לא יודעת אם היו עוד אנשים במכונית שנפגעה.

³³ עדותה נגבתה על ידי מרים לידור ב-18.11.12 בטלפון.

היה קשה לראות מה המצב של הפצוע באותו רגע. לא ראיתי באיזה חלק של הגוף הוא נפגע. הוא שכב על הכביש ונראה במצב של הלם, אבל היה בהכרה. בתוך זמן קצר הוא פונה באמבולנס לבית החולים.

אני חושבת שהרקטות נפלו בשדה שליד הכביש. השמשה האחורית של הרכב היתה מנופצת אבל לא ראיתי אם הרקטה פגעה במכונית או שהפגיעה הייתה רק מההדף.

כשזה קרה הרגשתי חרדה בגוף בלי יכולת שליטה. כשזה קורה לידך זה שונה מכששומעים שזה קורה במקום אחר. פחד. אני חיה פה בדרום הרבה שנים. שומעים כל הזמן, אבל עד שאתה לא רואה את זה ממש לידך, איך אני אגיד, זה פחות נוגע. תחושה של מזל שלא נפגעת, אבל האדם שעמד איפה שאני עמדת מספר שניות קודם, כן נפגע.

אחרי שקצת נרגענו המשכנו בנסיעה. אנחנו ממשיכים לנסוע כל יום לבאר שבע לעבודה.

19.11.12: פגיעת רקטה בקיבוץ ניר עם

אלכס יעקובוב, בן 26, תושב קיבוץ ניר עם, סטודנט לקולנוע במכללת "ספיר", תאר לבצלם את נפילת הקסאם שלה היה עד, בקיבוץ ניר עם ביום שני ה-19.11.12 ואת חייו במהלך מבצע "עמוד ענן":³⁴

בסביבות שמונה בבוקר היו שלוש אזעקות שהעירו אותי מהשינה. אני גר בקראון ואין בו ממ"ד. הקראונים זה האזור של הסטודנטים בקיבוץ, שהוא האזור הכי נידח בקיבוץ. יש מיגונית קטנה ששמו ליד הבתים, זאת קוביה ממוגנת בגודל של 2 x 2 אבל היא רחוקה מהבית שלי ואין בה חשמל, אז בדרך כלל אני לא הולך לשם בזמן אזעקה. המחשבה להיות במיגונית החשוכה והקטנה בזמן נפילת קסאם יותר מפחידה מלהיות בבית. הסתכלתי מהחלון בדיוק כשרקטת קסאם נחתה בערך 20 מטרים מהבית שלי. השמשות התנפצו וכל הבית רעד. יצאתי החוצה. הייתי די בפאניקה, כי רק התעוררתי והרקטה הייתה הדבר הראשון שראיתי כשפתחתי את העיניים. יצאתי מהבית והלכתי למיגונית הכי קרובה. נשמעו עוד כמה אזעקות. אחר כך יצאתי לראות את הקסאם. הייתה עוד אזעקה ונפל עוד קסאם, אבל בחלק אחר של הקיבוץ.

באחת האזעקות, היו אתי במיגונית עוד כמה סטודנטים. גם כשכבר נרגעו האזעקות לא רצינו לצאת. זה נראה כמו קבוצת תמיכה נפשית. נשארנו יחד במיגונית הקטנה והחשוכה ופשוט עמדנו שם 20 דקות אחרי האזעקות, עומדים וממשיכים לדבר. כאילו מנסים להחזיר את עצמנו לשגרה.

הכל מפחיד עכשיו, רמת מתח וכוונות שהיא לא הגיונית. למשל בהמשך היום, כשנסעתי להורים בדימונה, ליומולדת של אחותי, שמעתי רעש של

³⁴ עדותו נגבתה על ידי מרים לידור ב-19.11.12 בטלפון.

אוטובוס עוצר ומהאינסטינקט התכופתי. בערך עשר שעות אחרי הנפילה שמעתי דלת נטרקת וישר נדרכתי. הרעש של הטריקה זה הדבר היחיד ששמעתי מכל מה שקרה מסביב, המוח נמצא במצב של כוננות תמידית. המצב אצלנו בניר עם ובשדרות הוא כמו של מלחמה.

בערב חזרתי לניר עם, כי לא רצו לבטל לי את המשמרת בבית הקפה שבו אני עובד. בסוף לא הלכתי למשמרת. דיברתי עם האחראי בבית הקפה והודעתי שאני לא יכול להגיע, שזאת סכנת חיים בשבילי להגיע למשמרת. הוא אמר שהוא מבין את המצב ושיחרר אותי.

20.11.12: רקטת גראד פגעה בבניין מגורים בבאר שבע

בבוקר היום השביעי למבצע "עמוד ענן", ב-20.11.12, פגעה רקטת גראד בסמוך לבית דירות בבאר שבע. כתוצאה מהפגיעה נגרם נזק למכונית ולבתים סמוכים. מרינה בונדרב, בת 41, שגרה בבניין, תיארה לבצלם את שארע:³⁵

חזרתי ממשמרת לילה במפעל. החלפתי בגדים והתכוננתי ללכת לישון כשמעתי את האזעקה. זה היה בערך בשעה 8:00 בבוקר ובבית היו שלושת הילדים שלי – בן 18, בן 16 ובת חמש. הרמתי את הילדה שלי, היא הייתה יחפה ולא לבושה, וכולנו רצנו לחדר המדרגות וירדנו קומה אחת. שמענו פיצוץ אדיר.

נתתי את הבת שלי לבן הגדול ורצתי לדירה כדי להחליף בגדים. כשנכנסתי לדירה ראיתי שנגרם לה נזק רציני. היה הרבה הרס וזכוכיות שנשברו. רצתי החוצה.

בתוך זמן קצר הגיעו אנשי פיקוד העורף. למכבי אש לקח קצת יותר זמן להגיע. או שאולי רק היה נדמה לי שלקח להם הרבה זמן, כי מכונית ברחוב עלתה באש ופחדתי שזה יגרום לעוד פיצוץ, של גז או כל דבר אחר. הילדים הגדולים היו יחסית בסדר. הבת הקטנה שלי הייתה בלחץ ובכתה. היא חזרה ושאלה אותי: "איפה נגור מעכשיו?".

אחר כך נסענו למרכז לטיפול בנפגעים. היה שם פסיכולוג שדיבר איתה. הוא אמר לי שהיא בסדר וחזרנו הביתה.

פחדתי להיכנס לבית, כל הזמן חשבתי מה יהיה אחר כך, איפה נגור. פחדתי שהבית נהרס כולו. בעיקר חשבתי על הילדים, מה אני אעשה איתם אם לא יהיה לנו איפה לגור. כשחזרנו הביתה הגיעו האנשים ממס רכוש, עברו על הדברים, צילמו תמונות, ואמרו לנו שאנחנו צריכים לתקן הכל בעצמנו וש אחרי שלושה חודשים נקבל החזר לפי מה שיקבע שמאי. וזהו, הם הלכו והתחלנו לסדר. כל החלונות נשברו וגם המסגרות שלהם נהרסו. צריך להחליף הכל. כל הזכוכיות שהיו בתוך הדירה התפוצצו.

³⁵ עדותה נגבתה על ידי הלן ינובסקי ב-20.11.12 בטלפון.

חסקנות

מבצע "עמוד ענן" נמשך שמונה ימים. במהלכו נהרגו 167 פלסטינים. מתוכם, לפחות 87 פלסטינים שלא השתתפו בלחימה, 80% מהם נהרגו בארבעת הימים האחרונים של המבצע. בתוך ישראל, נהרגו מירי רקטות ארבעה אזרחים ושני אנשי כוחות ביטחון. בשני הצדדים, עשרות בני אדם נפצעו ומאות אלפים חיו בחרדה. ברצועת עזה, שבה אין אזעקות או מקלטים, נמלטו אנשים מאימת ההפצצות למקומות שנתפסו בעיניהם כבטוחים; בתוך ישראל חיו התושבים ימים ארוכים במקלטים או נמלטו בכל פעם שנשמעה אזעקה למרחבים המוגנים. נזק רב נגרם לרכוש והפגיעה הכלכלית בתושבים ובעסקים היתה קשה.

מבצע "עמוד ענן" היה שונה משמעותית ממבצע "עופרת יצוקה", שהתנהל לפני כארבע שנים. הפגיעה באוכלוסייה האזרחית הפלסטינית במהלך "עופרת יצוקה" היתה אדירה: במשך למעלה משלושה שבועות, נהרגו 1,391 פלסטינים, מתוכם לפחות 759 שלא השתתפו בלחימה. אלפים נוספים נפצעו, מאות בתים נהרסו ונגרמה פגיעה קשה לתשתיות האזרחיות.

אמנם, מבצע "עמוד ענן" היה קצר יותר ונוהל כולו מהאוויר, אולם נראה כי הפגיעה המצומצמת יותר באוכלוסייה האזרחית במהלך המבצע נבעה גם מכך שהפעם נקט הצבא במדיניות פתיחה באש שונה והירי היה מצומצם וממוקד יותר. עם כל זאת, מבקש בצלם בדו"ח זה להצביע על הפרות, או על חשד להפרות של החוק, העולים מהתנהלות שני הצדדים במהלך המבצע.

המשפט ההומניטארי הבינלאומי נועד להגן על האוכלוסייה האזרחית במהלך לחימה ולצמצם את מספר הנפגעים מקרבה. לצורך כך, נקבעו במשפט זה שורה ארוכה של הגבלות המוטלות על הכוחות הלוחמים בכל הנוגע למטרות שבהן הם רשאים לפגוע ולאמצעי הזהירות שמחובתם לנקוט. להוראות אלה ישנה חשיבות רבה בעיקר כאשר הלחימה מתנהלת בסביבה אזרחית כה צפופה כמו רצועת עזה, ועל הצדדים מוטלת חובה לעשות כל שניתן כדי למנוע פגיעה באזרחים.

גורמים רשמיים בישראל, ובראשם דובר צה"ל, הצהירו במפורש – הן במהלך המבצע והן מיד לאחריו – כי המבצע נוהל לפי כללים אלה. כחמישה חודשים לאחר המבצע, באפריל 2013, פירסמה הפרקליטות הצבאית מסמך הקובע אף הוא כי לאחר בדיקה מעמיקה שנערכה בצבא, הגיעה הפרקליטות למסקנה כי "כוחות צה"ל שהיו מעורבים בתקיפות במסגרת מבצע "עמוד ענן" פעלו ככלל במקצועיות רבה, תוך הפעלת שיקול דעת המיישם את דיני הלחימה [...] דגש משמעותי הושם על צמצום הפגיעה האגבית באזרחים שלא היו מעורבים בלחימה וברכוש אזרחי, אף מעבר לדרישות של דיני הלחימה של המשפט הבין-לאומי".³⁶

³⁶ למסמך המלא ר' כאן: http://www.law.idf.il/SIP_STORAGE/files/3/1363.pdf.

אולם, המסמך שפורסם הוא כללי ומעורפל. כותבי המסמך מפרטים לעומק את הליכי הבדיקה של האירועים שהתרחשו במהלך המבצע אולם הם נמנעים מלספק כל הסבר ממשי לפגיעה הקשה בפלסטינים שלא השתתפו בלחימה. במסמך לא מופיע כל הסבר מה היו המטרות שביקשו לפגוע בהן, מהם הצעדים שנקטו כדי לוודא שלא תהיה פגיעה בפלסטינים שלא השתתפו בלחימה ואילו צעדים ננקטו, לאחר שהתברר שהיתה פגיעה כזו, כדי למנוע הישנותם של מקרים דומים.

במקום זאת, סיפקו כותבי המסמך שני הסברים חלקיים לתוצאות אלה. ההסבר הראשון הוא שמדובר ב"נוק נלווה ובלתי רצוי שנבע כתוצאה מתקיפת מטרות צבאיות, או כתוצאה מטעויות מבצעיות שבמסגרתן זוהו אזרחים בשגגה כפעילי טרור". אמנם, לא כל פגיעה באדם שלא השתתף בלחימה תהיה עבירה על החוק ובהחלט ייתכן כי במהלך לחימה יתרחשו טעויות. אולם, על הצבא חלה חובה לעשות הכל כדי להימנע מטעויות כאלה, וכאשר הן מתרחשות – יש לבחון מה גרם להן ומה ניתן לעשות כדי למנוע את הישנותן. ממסמך הפרקליטות לא עולה שהדבר נעשה וגם אם כן – לא ברור אלו צעדים ננקטו כדי למנוע את הישנות הטעויות.

ההסבר השני המופיע במסמך הוא שהפגיעה בפלסטינים שלא השתתפו בלחימה היא אמנם "מצערת, אך היא לכשעצמה, בוודאי אינה מעידה על הפרתם של דיני הלחימה, והיא נובעת באופן ישיר מפעולותיהם של ארגוני הטרור הפלסטינים שבחרו לבצע את פעילותם הנפשעת בחסות האוכלוסייה האזרחית". אמנם, חמאס וארגונים פלסטיניים אחרים פעלו במהלך המבצע בניגוד להוראות המשפט ההומניטארי הבינלאומי: הם ירו רקטות על ריכוזי אוכלוסייה בישראל, ביצעו את הירי מתוך ריכוזי אוכלוסייה פלסטינית ברצועה והסתירו נשק בתוך מתקנים אזרחיים או בסביבה אזרחית. אין ספק כי התנהלות כזו מקשה על הצבא להימנע מפגיעה בפלסטינים שלא השתתפו בלחימה. אולם הצבא מחוייב עדיין לקיים את כל הוראות החוק. המשפט ההומניטארי אינו מבוסס על עקרון ההדדיות והחובה לכבד את הוראותיו קיימת גם כאשר הצד השני מפר אותן.³⁷

מאחר שהצבא מסרב למסור מידע ממשי לגבי האירועים שבהם נפגעו פלסטינים שלא השתתפו בלחימה, אין לבצלם אפשרות לבחון את חוקיותה של כל אחת מההתקפות שנעשו במהלך המבצע, מאחר שברוב המקרים לא ניתן לדעת מה היה היעד להתקפה ולכן לא ניתן לקבוע האם ההתקפה כוונה למטרה לגיטימית ואם כן – האם היא הייתה מידתית. תחקיר בצלם העלה כי לפחות בחלק מהמקרים הצבא הפר את הוראות המשפט ההומניטארי הבינלאומי ואילו במקרים אחרים עולה חשד כבד כי ההוראות הופרו. שני היבטים בולטים בהתנהלות הצבא מחזקים חשדות אלה:

א. היעדר אזהרה אפקטיבית לפני ביצוע התקפה: במסמך של דובר צה"ל שהובא לעיל נטען כי "צה"ל גם נותן אזהרות ברורות ומובהקות לפני תקיפות ככל שהנסיבות מאפשרות, ובהתאם למשפט הבין לאומי". תחקיר בצלם מעלה כי אמירה זו אינה מדוייקת.

³⁷ סעיף 8(51) לפרוטוקול הראשון הנספח לאמנות גינבה משנת 1977.

מתחקיר בצלם עולה כי במקרים רבים נהרגו ונפצעו פלסטינים שלא השתתפו בלחימה מבלי שניתנה להם כל אזהרה שהייתה יכולה לאפשר להם להגן על עצמם. בחלק מהמקרים אמנם ניתנה אזהרה כזו, אולם גם אז לא תמיד ניתנה לתושבים שהות מספיקה כדי לפנות את בתיהם וגם לאחר מתן האזהרה, לא נעשה ניסיון לוודא שהם אכן התפנו. חלק מהאזהרות ניתנו באמצעות הטלפון, אולם במקרים אחרים בחר הצבא להזהיר תושבים באמצעות ירי טיל קטן על המטרה או סמוך לה. כמה מהפלסטינים שמסרו עדויות לבצלם אמרו שהבינו רק בדיעבד שהיה עליהם לפנות את בתיהם. אזהרות כאלה אינן יכולות להיחשב ל"ברורות ומובהקות", כטענת דובר צה"ל.

המשפט ההומניטארי הבינלאומי מחייב מתן אזהרה אפקטיבית לפני ביצוע ההתקפה.³⁸ אזהרות שאינן מובנות לאזרחים, או שלאחריהן לא ניתנת להם שהות מספקת להתפנות, אינן יכולות להיחשב לאזהרות אפקטיביות. אמנם, החוק מסייג וקובע שהחובה לתת אזהרות כאלה חלה רק כאשר הנסיבות מאפשרות זאת, אולם הפרשנות לסעיף זה מבהירה כי מותר להימנע מכך רק במקרים חריגים, למשל כאשר יש צורך לשמור על אלמנט ההפתעה.³⁹ לא ניתן לטעון כי כל המקרים שבהם לא ניתנה אזהרה היו מסוג זה, בעיקר במקרים שבהם נהרגו רק פלסטינים שלא השתתפו בלחימה. טענת הצבא כי הוא פעל בהתאם להוראות החוק בכל הנוגע לאזהרות מעקרת מתוכן את כוונת הסעיף.

ב. הגדרה רחבה של "מטרה לגיטימית": המשפט ההומניטארי הבינלאומי מגדיר באופן מצומצם מה ייחשב למטרה לגיטימית וקובע כי מותר לכוון התקפה רק למטרות שתורמות באופן אפקטיבי לפעולה צבאית ושפגיעה בהן תעניק יתרון צבאי מובהק לצד המתקיף.⁴⁰ מתחקיר בצלם עולה כי לפחות בחלק מהמקרים אימץ הצבא פרשנות רחבה מדי של מטרה צבאית לגיטימית, ובכך הפר את הוראות החוק.

ראשית, בחלק מהאירועים שחקר בצלם תושבים דיווחו כי פלסטינים ירו רקטות ממקום סמוך לאתר שהתקיף הצבא כמה שעות לפני ההתקפה, ונראה כי ההתקפה הייתה תגובה לירי זה. אולם, שטח שנורו ממנו רקטות אינו הופך באחת למטרה לגיטימית שמותר להתקיף אותה בכל שעה, בעיקר בהתחשב בכך שהאחראים לירי אינם נשארים במקום ושמדובר באזור מגורים.

טענה דומה נוגעת לפגיעה בבתיים של בכירי חמאס, שכמה מהם הופצצו במהלך המבצע. בתים אלה אינם מהווים כשלעצמם מטרה לגיטימית, בעיקר כאשר גרים בהם בני משפחה. למרות זאת, במסמך סיכום המבצע שפרסם השב"כ באתר האינטרנט שלו נאמר במפורש כי הצבא התקיף "מטרות המהוות סמלי שלטון של חמאס, אשר להן זיקה לפעילות צבאית של ארגון חמאס, מתוכם כ-30 בתים של מפקדים בכירים בזרוע הצבאית של חמאס, אשר בחלקם שימשו גם כמחסני אמל"ח".

³⁸ שם, סעי' (2)57(ג).

³⁹ Y. Sandoz, C. Swinarski, B. Zimmermann (eds.), Commentary on the Additional Protocols of 1977 to the Geneva Conventions of 1949, Martinus Nijhoff Publishers, Geneva, 1987, pp. 686-687.

⁴⁰ סעי' (2)52 לפרוטוקול הראשון הנספח לאמנות גינבה משנת 1977.

הפרשנות הרחבה שבחר הצבא בשתי סוגיות אלה להגדרה המצומצמת שנקבעה בחוק ל"מטרה לגיטימית" אינה סבירה והיא מאפשרת פגיעה באזרחים, שהחוק נועד להגן עליהם.

החשדות העולים מדו"ח זה ומאירועים נוספים שחקר בצלם הם חמורים. האמצעים העומדים לרשות בצלם הם מוגבלים וכדי לקבוע האם הצבא פעל במסגרת החוק נדרש מידע נוסף, הנמצא רק ברשות הצבא. הצבא בחר להסתפק בבדיקה פנימית של האירועים, להותיר את פרטיה חסויים, ולפרסם רק החלטות בנוגע לחלק מהאירועים ואת המסקנה שהצבא פעל כנדרש.

בהתחשב בתוצאות הקשות של המבצע ובשאלות הרבות שנתרו עדיין פתוחות, לא ניתן להסתפק בבדיקה הפנימית שערך הצבא ובמידע המועט שפורסם. בין השאר, על הגורמים האחראים לספק הסבר לעלייה במספר הפלסטינים שנהרגו בארבעת הימים הראשונים לאלה שנהרגו בארבעת הימים האחרונים ובעיקר לעלייה המשמעותית – פי ארבעה – במספר ההרוגים מקרב הפלסטינים שלא השתתפו בלחימה. בהתחשב בהצהרות הצבא על פעולות "כירורגיות" המבוססות על יכולות טכנולוגיות שמאפשרות פגיעות מדויקות וידיעה על נוכחות אזרחים במטרה עד רגע לפני ביצוע ההתקפה – פער זה מעלה שאלות קשות: האם בימים האחרונים של המבצע בחר הצבא שלא לעשות שימוש באמצעים אלה? לחילופין, האם המידע היה בידי הצבא ובכל זאת הוחלט לאשר את ההתקפות, למרות הפגיעה הצפויה באזרחים?

תגובת הפרקליטות הצבאית

הצבאית	הפרקליטות
מבצעיים	לעניינים
טל': 03-7407808, 7579	טל':
פקס: 03-7407847	פקס:
2398	כללי
תשע"ג	אי
2013	איך באפריל 11

יעל שטיין
 ארגון "בצלם"
 רחוב התעשייה 8, ת.ד. 53132, ירושלים 91531
 (באמצעות פקס: 02-6749111; טלפון: 02-6735599)

הנדון: דו"ח בצלם בנוגע למבצע "עמוד ענן" מכתבכם מיום 13.3.2013

- ביום 18.3.2013 נתקבלה במשרדנו פנייתכם שבנדון, אשר נשלחה למדור מניות הציבור וזכויות אדם בדובר צה"ל. בהמשך, הועברה לידינו גם טיוטת הדו"ח אותו אתם עתידים לפרסם בנוגע למבצע.
- נבקש לעדכןכם כי דף מידע בנוגע לבדיקת אירועי מבצע "עמוד ענן" הועלה לאתר הפרקליטות הצבאית. בדף מידע זה תוכלו למצוא פרטים בנוגע להליך הבדיקה אשר נערך בצה"ל.
- אשר לרשימת המקרים אותה פירטתם במכתבכם, נעדכןכם כדלהלן:
 - מוותו של אחמד אבו עליאן, ביום 15.11.2012 (שלנו: 0096/13); מותו של אחמד אבו נקירה, ביום 18.11.2012 (שלנו: 0113/13); מותם של גילאל נסר ובנו, ביום 18.11.2012 (שלנו: 0099/13); מותם של ארבעה בתקיפת בית משפחה א-שאואא, ביום 20.11.2012 (שלנו: 0053/13) – לאחר בחינת החומרים החלונטיים לא התגלה חשד בניצוע עבירה פלילית, או חשד מבוסס להפרת דיני הלוחמה מצד גורם צבאי כלשהו. נוכח האמור, הורה הפצ"ר על סגירת תיקי התלונה בעניין אירועים אלו.
 - מותו של איאד אבו ח'ויסה, ביום 18.11.2012 (שלנו: 0111/13) – חרף המאמצים והמשאבים שחוקצו לבחינת האירוע הנתען בתלונה לא נמצאה כל תקיפה שבוצעה על ידי כוחות צה"ל, התואמת את פרטי התלונה. נוכח האמור, הורה הפצ"ר על סגירת תיק התלונה.
 - מותו של סמאהר קדייח, ביום 17.11.2012 (שלנו: 0050/13); מותם של האחיים לבית אסעימאן, ביום 18.11.2012 (שלנו: 0052/13); מותם של פואד חיג'אזי ושני ילדיו, ביום 19.11.2012 (שלנו: 0089/13); מותם של טלאל אל-עסלי ושני ילדיו, ביום 21.11.2012 (שלנו: 0095/13) – הטיפול בתלונות טרם הסתיים.
- נבקש כי העתק ממכתבנו זה, ביחד עם הלוט, יצורף לדו"ח אותו אתם עתידים לפרסם בנוגע למבצע "עמוד ענן".

בברכה,

ד"ר דניאל הידש, פרקליט לעניינים
 סא"ל מ. מ. מבצעיים

לוט: בדיקת טענות בדבר הפרות חוק אגב מבצע "עמוד ענן" - עדכון